

LINKÖPINGS UNIVERSITET
Institutionen för Tema
Det kulturella arvet- natur-och kulturmiljötolkning

Laga skifte i Boeryd och Stenkilsby

The Enclosure in Boeryd and Stenkilsby

Christina Hamilton
C-uppsats HT 1997
Handledare: Kalle Bäck.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	4
1.1 Syfte och frågeställningar.....	4
1.2 Källor och metod.....	4
1.3 Forskningsläge.....	4
1.4 Motivering och avgränsning.....	5
1.5 Presentation av områdena.....	6
2. Historisk bakgrund.....	8
3. Regler för hur laga skifte skulle gå till.....	10
4. Hur gick laga skifte till i Boeryd?.....	12
4.1 Ansökan.....	12
4.2 Förberedande åtgärder.....	12
4.3 Planläggningen.....	13
4.4 Skiftets avslutning.....	14
5. Hur gick laga skifte till i Stenkilsby?.....	15
5.1 Ansökan.....	15
5.2 Förberedande åtgärder.....	15
5.3 Planläggningen.....	16
5.4 Skiftets avslutning.....	16
6. Hur väl lyckades lantmätaren med sin uppgift?.....	17
6.1 Boeryd.....	17
6.2 Stenkilsby.....	17
7. Fanns det något motstånd mot skiftet?.....	19
7.1 Boeryd.....	19

7.2 Stenkilsby.....	20
8. Jämförelse mellan byarna.....	21
8.1 Torpen.....	21
8.2 Varför tog det lite längre tid att skifta Stenkilsby än Boeryd?.....	22
9. Avslutning.....	24
Källförteckning.....	25
Bilaga, karta.....	26

1. Inledning

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka hur laga skiftet genomfördes på lokalt plan. Jag har valt att undersöka två byar i Håalvedsområdet, den ena är Boeryd och den andra är Stenkilsby. Jag har brutit ner syftet i tre frågeställningar.

1. Hur gick ett laga skifte till?
2. Fanns det några motsättningar mot skiftet?
3. Hur väl lyckades lantmätaren med sin uppgift?

1.2 Källor och metod

De främsta källorna som jag har använt i mitt uppsatsarbete är laga skifteshandlingarna med respektive kartor till varje by. Dessa källor har varit till störst hjälp då jag beskrivit skiftets gång och hur väl lantmätaren lyckades med sin uppgift. För att få veta om det uppstått några konflikter i samband med skiftena har jag fått studera Lysings härads ägodelningsrätt på landsarkivet i Vadstena. Skifteshandlingarna skrevs på plats och undertecknades av samtliga delägare, vilket ökar tillförlitligheten av dem.

Skifteshandlingarna och kartorna har jag hämtat på lantmäteriet i Linköping. Då texterna som redan var avskrivna på maskin var direktöversatta har jag gjort om språket till dagligt tal. Jag har bara tagit med det som varit relevant för uppsatsen.

För att det ska bli lättare att läsa uppsatsen har jag valt att besvara frågeställningarna separat för varje by.

1.3 Forskningsläge

Tidigare forskning om laga skifte har bland annat gjorts av Ronny Pettersson i avhandlingen "Laga skifte i Hallands län 1827-1876"¹ och av Kalle Bäck: "Början till slutet"². I Petterssons djupgående studie tar han bl a upp regler för laga skifte och skiften som har fått motstånd. Denna avhandling är den som grundligast beskriver hur laga skifte gick till, men man får inte glömma att den är en undersökning av Halland, och denna uppsats avhandlar ett par byar i Östergötland.

Petterssons resultat av hur vanliga konflikter var vid skiftena är att av hans 1040 undersökta skiften var det 246 som hade haft någon typ av konflikt, med andra ord, nästan vart fjärde

¹ Ronny Pettersson, *Laga skifte i Hallands län 1827-1876: Förändring mellan regeltvång och handlingsfrihet* (Stockholm 1983).

² Kalle Bäck, *Början till slutet: Laga skiftet och torpbebyggelsen i Östergötland 1827-65* (Klockrike 1992).

skifte. Ytterligare resultat från Petterssons avhandling som är relevanta för den här uppsatsen är vilka skälen kan ha varit till att skiftena tagit olika tid. Några orsaker som Pettersson tar upp är bla tvister som gjort att det dragit ut på tiden, men också mer grundläggande orsaker såsom en bys storlek, dåliga arbetsförhållanden pga väderlek och för att lantmätaren arbetade med flera skiften samtidigt.³

Bäcks avhandling är en studie om hur torpbebyggelsen påverkades av laga skiftet. Här tar han upp hur jordägarna behandlade torparna. Han skriver att torpen i skogsbygden hade större möjligheter att få bli kvar även efter skiftet eftersom jordägare och torpare ofta hade nära relationer till varandra där. Jordägarna kände ett socialt ansvar för sina torpare. En annan anledning till att torpen i skogsbygden fick vara kvar var för att jordägarna inte hade möjlighet att bruka all mark då den var svårödlad och att den redan uppodlade torpmarken kunde ligga avsidet. Bäck framhåller vidare att lantmätarna kunde påverka huruvida torpen fick vara kvar eller inte.⁴

Ovanstående böcker är de mest omfattande böckerna om laga skifte. Naturligtvis beskrivs laga skifte i en mängd andra böcker, men då inte lika grundligt. Några av dem är Carl Johan Gadds "Järnplogen och potatisen"⁵. Den behandlar jordbruket i Skaraborgs län under perioden 1750-1860. Man kan läsa att jordbruket har ändrats dels på grund av skiftena men framförallt på grund av jordbruksredskapens utveckling. I antologin *Agrarhistoria* tar bla Göran Hoppe upp orsaker och konsekvenser till laga skiftet i avsnittet "Jordskiftena och den agrara utvecklingen".⁶

1.4 Motivering och avgränsning

Min uppsats ingår i Hålavedsprojektet (se presentationen). Valet av mina undersökningsområden var därför inte svårt, dels skulle byarna ingå i Hålavedsområdet och dels skulle de ha blivit laga skiftade. Den ena byn Boeryd gick lite snabbare att skifta än den andra Stenkilsby-, jag tyckte att det kunde vara intressant att jämföra de båda byarna och se varför det var skillnad mellan skiftenas tidsåtgång. Detta är dock inte huvudsyftet med denna uppsats och just jämförelsen mellan byarna hamnar därför inte under rubriken syfte och frågeställningar utan under kapitlet "en jämförelse mellan byarna". Jag valde också en by med stor hemmansklyvning (Boeryd) och en med liten (Stenkilsby) för att se om antalet delägare påverkade skiftets genomförande.

Jag har avgränsat mitt arbete så tillvida att jag inte tar upp tiden före och efter laga skifte. Jag koncentrerar mig bara på just tiden kring laga skifte. Huvudsyftet med denna uppsats är att undersöka hur just ett sådant gick till.

³ Pettersson, s. 264, 259.

⁴ Bäck, s. 87, 85, 47.

⁵ Carl-Johan Gadd, *Järnplogen och potatisens tid: Jordbruksutveckling och samhällsförändring i Skaraborgs län 1750-1860* (Göteborg 1997).

⁶ Göran Hoppe, "Jordskiftena och den agrara utvecklingen" i *Agrarhistoria* (Borås 1997).

1.5 Presentation av områdena

Uppsatsen koncentreras till skogsområdet Hålaveden i Östergötland, så först kommer en kort presentation av det området. Nedan kommer en närmare beskrivning av byarna som jag ska undersöka.

Hålaveden är ett ca 30 km långt "skogklätt höjdparti". Hålaveden går som en gräns mellan sydvästra Östergötland och norra Småland. Den norra delen av Hålaveden, i vilket mitt undersökningsområde finns i är mest skogig. Namnet Hålaveden sägs betyda "den ihåliga skogen" eller "skogen med hålvägar".⁷

Östergötland kan indelas i fyra naturgeografiska delar: södra skogsbygden, slätten, norra skogsbygden och skärgården. Den södra skogsbygden är av intresse för mig och i vilken Hålaveden ingår i, domineras i väst av granit. Jordarten är morän och på de flesta ställen är den sandig-moig.⁸

Boeryd

Boeryd ligger i norra Hålaveden i Stora Åby församling, vilken i norr gränsar till Heda, i öster till Rök, i sydöst till Trehörna, i söder till Jönköpings län och i väst till Ödeshög.⁹

Boeryd började laga skiftas 1862 och skiftet fastställdes 1863. Byn bestod av ¼ mantal (äldre mått för en jordbruksfastighets skatteförmåga), vilket var uppdelat på nio ägare från början, men efter uppköp av viss jord var det bara sju jordägare som var med och slutförde skiftet. Den som ägde mest var Karl Andersson han hade 1/16 mantal och Karl Ljungblad som hade 1/12 mantal. Resten av jordägarna Karl Samuelsson, Gustaf Jonsson, några omyndiga barn och Karl Wiss ägde ännu mindre delar. Innehavaren av lägenheten "Hängslan" hade ett mycket större område än ovanstående, men mer om det längre fram i uppsatsen. Byn hade alltså stor hemmansklyvning och många delägare.¹⁰

Stenkilsby

Stenkilsby ligger också i Hålavedsområdet, söder om Boeryd och tillhör också Stora Åby församling. Byn omges av ett moränlandskap där jorden har inslag av mo (finsandig jordart).¹¹

Stenkilsby började laga skiftas 1881, men skiftet fastställdes inte förrän 1883. Byn bestod av ett mantal. Det var tre jordägare i byn på vilken jorden var uppdelad. Den som hade störst

⁷ Svenska turistföreningen, *Östergötland* (Stockholm 1956) s. 196.

⁸ *Natur -kulturmiljöer i Östergötland*, länsstyrelsen i Östergötlands län, planeringsavdelningen. (Linköping 1983). s. 15.

⁹ Anton Ridderstad, *Östergötland 2*, (Stockholm 1918). s.741.

¹⁰ Ög. LMK (Lantmäterikontoret i Östergötland) Stora Åby sn. akt 185.

¹¹ Susanne Hasselqvist, *Ödeshögsbor*, s. 29 (Linköping 1988).

andel var kyrkovärden Jonas Jönsson med ett 1/2 mantal. De två andra jordägarna Carl Johan Johansson och Carl Albin Andersson ägde vardera 1/4 mantal. Denna by var alltså förhållandevis stor vad gäller mantalet, men hemmansklyvningen var begränsad och delägarna få.¹²

¹²Ög. LMK (Lantmäterikontoret i Östergötland) Stora Åby sn. akt 250.

2. Historisk bakgrund

Den industriella revolutionen, som inträffade under andra hälften av 1700-talet, hade sitt ursprung i England. För att arbetare skulle komma in till städerna och arbeta i fabriker krävdes att jordbruket släppte en del arbetskraft. Detta skulle bara kunna genomföras om jordbruket moderniserades.¹³

I Sverige kom inte industrialiseringen i gång på allvar förrän på 1870-talet. Men jordbruket moderniserades tidigare i tre omgångar. Den första skiftesreformen kallades storskifte och den blev fastställd 1757. Huvudsyftena med storskiftet var dels att dela upp de gemensamma utmarkerna och dels att var och ens utspridda tegar skulle samlas till små enheter. Genom detta skulle varje jordägare själv kunna bestämma vad han ville odla och när. Det sk bytvånget skulle nu upphöra.

Enskiftet var den andra stora skiftesreformen. Det var Rutger Maclean från Skåne som kom med ideerna. År 1807 blev enskiftet en författning som gällde hela Sverige utom Dalarna och Norrland. Byarna sprängdes, och jordägarnas ägor skulle samlas till ett skifte. Förutsättningarna för att enskiftet skulle fungera var att jorden var homogen. Med andra ord var skogsbygden inte särskilt bra lämpad för enskifte med tanke på den skiftande terrängen. Enskiftet fick därför bäst genomslagskraft på slättbygden och då särskilt i Skåne och i södra och mellersta Sverige.¹⁴

Stadgan om laga skifte fastställdes av riksdagen 1827. De gamla skiftesformerna skulle nu inte längre användas. Laga skifte blev ett mellanting av storskifte och enskifte. Varje gård fick nu ha max tre skiften. I Östergötland blev medeltalet 1,7 skiften per ägare. Liksom vid enskifte flyttades vissa gårdar ut vid laga skifte. Göran Hoppe menar att en typ av nyodling uppstod då jordbrukaren i vissa fall fick bryta upp ny jord för att kunna odla. Vi kan konstatera att en ökning av åkerarealen blev resultatet i laga skiftade byar.¹⁵

Under åren 1750-1850 fördubblades Sveriges befolkning.¹⁶ En grundläggande orsak till att skiften genomfördes var därför befolkningsutvecklingen. Jordbruket behövde effektiviseras. En ökad befolkning behövde större livsmedelsproduktion.¹⁷

Äldre forskning menar att skiftena kommit att utföras pga att överheten velat ha det så. Bönderna blev påtvingade skiftena, men modernare forskning visar att bönder och ståndspersoner tillsammans var intresserade av att skifta.¹⁸

De praktiska fördelarna med ett skifte var som jag tidigare nämnt att få bort tegsplittringen, så att man kom närmare de ägotter som låg långt borta. En stor del av dagen försvann på att bara ta sig till åkern.

Hemmansklyvningen var också en orsak till att man skiftade, då tegarna delades upp i små delar. Gadd framhåller även att redskapsutvecklingen kan ha varit en ytterligare orsak till

¹³ Gadd, s. 9.

¹⁴ Bäck, s. 31-32.

¹⁵ Hoppe s. 265.

¹⁶ Uppsats av Kristina Sandström. Historia 2, Linköping 1991. s. 1.

¹⁷ Pettersson, s. 139-140.

¹⁸ Gadd, s. 90-91.

skiftena. Ju bättre skörderedskap man använde, desto snabbare gick arbetet. Vissa redskap var svåra att använda i de små och otympliga tegarna. De nya växelbruksmetoderna som kom på 1800-talet inspirerade säkert till skifte, då förväntningarna var höga på dessa nya metoder.¹⁹ "Det svenska skiftesarbetet var en långvarig process, som sträckte sig över nästan 200 år."²⁰

Sociala konsekvenser uppstod genom laga skifte pga att många torp fick flyttas då de utflyttade gårdarna tog den redan uppodlade torpmarken i anspråk. De boende i torpen fick flytta till backstugor och förlorade genom detta den trygghet de haft. Torpen försvann mest från byar med liten areal och stor utflyttning, där torpjorden behövdes mest.

Hoppe framhåller att de ekonomiska konsekvenserna inte var så stora. Visst kostade det en hel del att genomföra skiftet, men i och med att man fick sammanhängande jordenheter kunde det ske en produktionsökning. Nya redskap och maskiner kunde användas på de täckdikade fälten och den enskilde bonden kunde odla vad han ville.²¹

¹⁹ Gadd, s 91-95.

²⁰ Bäck, s. 37.

²¹ Hoppe, s 268-269.

3. Regler för hur laga skifte skulle gå till

Området som skulle skiftas kallades skifteslaget. Oftast var det ett hemman med flera delägare eller en by bestående av flera hemman. Ibland kunde en by redan ha varit skiftad. Det betydde dock inte att laga skifte inte var tillåtet. Det kom att kallas "omskifte", medan mark som aldrig tidigare blivit skiftad kallades "nyskifte" eller "nydelning".²²

För att man skulle kunna genomföra laga skifte krävdes att det kom in en ansökan från någon eller några i byn till länsstyrelsen. En lantmätare skulle tillsättas för att verkställa skiftet. Han hade som uppgift att fullfölja skiftet till slutförandet, men om han inte kunde göra det av någon anledning fick en annan lantmätare ta över.

Lantmätaren hade vid sin sida två godemän och de tillsammans hade beslutanderätten. Under det första sammanträdet träffades lantmätare, godemän och delägare. Här skulle delägarna legitimera sig och lantmätaren fråga om han och godemännen ansågs jäviga. En annan viktig fråga som ställdes till delägarna var om någon var emot skiftet.²³

Lantmätaren var inte tvungen att fråga delägarna om de var emot skiftet, men vanligtvis gjorde han det. "De invändningar mot skifte som hade täckning i stadgan var av tre slag."²⁴

*1 "Att sökanden inte ägde rätt att begära skifte."²⁵

Det kunde vara så att den som hade ansökt om laga skifte inte var berättigad till det. Han var kanske inte besutten, utan var torpare. Arrendatorer fick inte heller begära skifte, om inte jordägaren hade "avsagt sig rätten härtill och överfört denna till arrendatorn genom fullmakt".²⁶

*2 "Att marken inte kunde bli föremål för skifte."²⁷

Om marken redan hade skiftats fick man ibland inte genomföra ett laga skifte. Detta gällde till exempel enskifte. Men om alla delägare var överens kunde skiftet genomföras ändå.

*3 "Att delägarna innehade marken under sådan gemensamhet att upplösning av denna måste ske genom annan åtgärd än laga skifte. Om tex flera arvingar gemensamt ägde en fastighet måste arvsskifte föregå laga skifte."²⁸

Från och med 1832 kunde laga skifte skjutas upp i en by om det rädde missväxt där. Jordägarna skulle kunna hamna i ekonomiska svårigheter, om de skulle finansiera ett kostsamt skifte under dåliga tider.²⁹

Efter att de ovanstående punkterna avklarats inleddes de materiella uppgifterna inför skiftet. Först skulle gränserna mot andra skifteslag undersökas, dessa kallades rågångar. Rågrannarna, som grannarna på motsatta sidan kallades blev inbjudna till ett sammanträde. Kom de båda

²² Bo Bergström, arkivforskningskurs stencilmaterial, lantmäteriet i Linköping. s. 9 -10.

²³ Pettersson, 107-108.

²⁴ Ibid, s. 113.

²⁵ Ibid, s. 113.

²⁶ Ibid, s. 113.

²⁷ Ibid, s. 114.

²⁸ Ibid, s. 115.

²⁹ Ibid, s. 115.

lagen överens om gränserna, skulle de utstakas. Den överenskomna gränsen godkändes genom delägarnas och godemännens underskrifter. Blev det däremot en tvistefråga om gränserna skickades ärendet vidare till häradsrätten. Ibland kunde det vara så att rågången inte var riktigt rak och då kunde man låta ett ägoutbyte ske. Det kunde även vara så att ett annat hemman hade ett stycke mark på ett annat hemmans mark. Ägoutbyte kunde ske i och med att man flyttade ut just det området till ett nytt ställe. Denna äga kallades enklav.

En indelning av marken gjordes i samband med skiftet. Man delade in jorden i inrösningsjord (åker, äng och annan odlingsbar mark), avrösningsjord (användbar skog) och impediment (mark som var oanvändbar tex icke odlingsbara kärr).

De områden i skifteslaget som utnyttjades av alla kallades samfälligheter. Dessa områden undantogs vid laga skifte. Några exempel på samfälligheter är: vägar, avloppsdiken, grustag och vattenställen.

När man skiftade på nytt i en by använde man sig av gamla skifteskartor som underlag.³⁰ Lantmätaren skulle mäta upp ägofigurer på kartan och göra en beskrivning av dem.³¹ En ägofigur hade homogen natur. Varje ägofigur gavs en siffra. Ju sämre marken var, desto högre blev gradtalet. Den bästa åkern fick alltså grad nummer ett. "Graderades all mark till skifteslaget i ett sammanhang talde man om seriegradering. Ibland graderade man däremot inrösningsjorden och avrösningsjorden var för sig- sk separat gradering."³²

Lantmätaren gjorde också en hävdeförteckning, där det gick att utläsa vem som hade ägt varje ägofigur tidigare.

Under fasan planläggningen bestämdes vilka gårdar som skulle flytta ut respektive stanna kvar, om nya ägor åt delägarna och om ersättning till de som förlorade på skiftet.³³ De som hade sämst byggnader och hade gjort minst i trädgårdar vad gäller trädplanteringar och dylikt skulle i första hand flytta ut. "Ersättning utgick, dels i form av statsbidrag och dels från byalagets medlemmar i förhållande till vars och ens hemmantal."³⁴ Lantmätaren skulle räkna ut varje gårds utflyttningskostnad, vilken sedan delades mellan byns delägare. Man kunde bli få ersättning för att bygga upp rivna byggnader, transporter till den nya tomten och grävning av en ny källa. Den utflyttade kunde inte räkna med att få bidrag till att få byggnaderna uppbyggda i bättre skick än de var tidigare. Ersättning kunde också utgå till dem som fick odla på ny mark som kanske var sämre än den de hade haft tidigare. Denna ersättning kunde bestå av gödsel, pengar eller arbete.³⁵ När bestämmelserna var avklarade fick delägarna information om när de fick börja bruka de nya ägorna. Man ville att alla delägarna skulle få del av både bättre och sämre mark.

Kostnaderna för skiftets genomförande delades mellan ägarna. Lantmätaren avslutade arbetet genom att staka ut de nya lotterna. Skiftet var avslutat när lantmätaren överlämnat skifteshandlingarna till någon av delägarna. Den som var missnöjd med skiftet skulle meddela detta till ägodelningsrätten inom 60 dagar.³⁶

³⁰ Bergström, fastighetsindelningen s. 10-14.

³¹ Pettersson, s. 117.

³² Bergström, fastighetsindelningen. s. 13.

³³ Pettersson, s. 117-119.

³⁴ Bäck, s. 33

³⁵ Ibid, s.33-34.

³⁶ Pettersson, s. 119.

4. Hur gick laga skifte till i Boeryd?

4.1 Ansökan

Den 23:e februari 1862 ansökte Carl Andersson, ägare av 1/16 mantal om laga skifte på alla ägorna till ¼ mantal Boeryd i Stora Åby socken och Lysings härad. Ansökan skickades till Konungens befallningshavare i Linköping. I ansökan stod det att det fanns skog på ägorna.

Konungens befallningshavare gav uppdraget till lantmätare A.M. Lindeblad. Han skulle verkställa skiftet om inga hinder var i vägen. Varje delägare skulle betala 75 riksdaler riksmünt. Delägarna var förbjudna att innan skiftets verkställande bränna eller föra bort matjord. Detta gällde på de ägor som skulle skiftas. De fick dock utnyttja skog och torvmossar för husbehov. Denna information skulle läsas upp i predikstolen i den socken vilken skifteslaget ingick.

4.2 Förberedande åtgärder

Den 4:e april 1862 träffades skifteslaget, lantmätaren och godemännen för första gången. Förättningsman var A.M. Lindeblad och godemän var Alfred Nilsson i Stora Åby och Johan Erik Pettersson i Månsabohla.

Under mötet togs frågan upp om jäv, men ingen ansåg godemännen eller förättningsmannen som jäviga. Frågan om alla ville genomföra ett nytt skifte ställdes och svaret blev positivt. "Samtliga delegare förklarade sig villige att i nytt skifte ingå."³⁷

En karta upprättad 1804 visades upp. Den visade vilka områden Boeryd gränsade till, i norr till Jernstad och Jerperyd, i öster till Stenseryd, i söder till Linneberg och i väster till Råstorp.

Vid nästa möte den 1 juli 1862 var samtliga från föregående träff närvarande men också Anders Abrahamsson som var ägare av lägenheten "Hängslan". Enligt skiftesstadgan från den 4:e maj 1827, vilken reglerade rågångarna, hade rågrannarna kallats till detta möte.

Vad man skulle göra vid detta möte var att se om båda sidorna var överens om rågångarna. Man skulle se om de var räta annars kunde ägoutbyte ske. Alla tycktes vara överens och därför behövde inget ägoutbyte ske. Deltagarna närvarade vid utstakningen av rågångarna.

Änkan Katarina Persdotter uppgav att hon hade en förpantningslägenhet på Karl Anderssons ägor i Boeryd. Hon anhöll om att förpantningen skulle få vara kvar vid Jernstads och Råstorps rågångar även efter skiftet. Det blev dock inte som hon önskade, se planläggningen.

Den 14:e juli samma år fortsatte man med att justera ägo graderingen, vilken man börjat med vid ett annat möte men aldrig hunnit avsluta. Endast en ägo figur ändrades och det till det sämre, dock bara med ett halvt gradtal.

³⁷ Ög. LMK Stora Åby sn. akt 185

Tillsammans med delägarna beslutade lantmätaren och godemännen vad som skulle räknas till inrösningsjord respektive avrösningsjord. Till den förstnämnda skulle all åkerjord, äng och betesmark som fått 1:a till 5:e graden i ägo- och hävdebeskrivningen. Avrösningsjorden fick innefatta skogsmarken, all äng och betesmark som fått sämre än 5:e graden. Man genomförde således en seriegradering.

Jordägarna lämnade in en förening (bilaga) om mark som skulle utnyttjas gemensamt sk samfälligheter. Det de avsatte var vägar, dels till privata boställen och dels andra nödvändiga vägar. Källor för vattenhämtning skulle också vara gemensamma liksom ett lertag.

Två månader senare träffades de på nytt. Nu lästes ägo- och hävdebeskrivningen upp för att justeras, men ingen hade något att klaga över eller något som de ville ändra på. I stället togs en hel del frågor upp och besvarades. Den som vid tillträdet av skiftet fick mindre åkerjord än vad han skulle ha enligt delningsgrunden skulle få fem riksdaler riksmünt. Någon stubbjordsersättning skulle inte utgå till de som fick odla på stubbjord. De nya skiftena skulle tillträdas direkt efter klandertidens utgång (efter de sextio dagarna). Åbyggnader (övriga byggnader på en gård, ej mangårdshuset) skulle vara bortförda från de gamla tomterna inom tre år efter skiftets tillträde. Ståndsskogen alltså den avverkningsklara skogen skulle avverkas inom fem års tid från skiftets tillträde. De utflyttade skulle få bidrag i två omgångar. De gemensamma vägarna skulle betalas av alla, samt underhållas av dem som använde vägarna.

4.3 Planläggningen

Vid ovannämnda möte kom även frågan upp om den provisoriska skiftesläggningen. Delägarna uttryckte då sina åsikter om kvarboende eller utflyttning.

Carl Ljungblad och Carl Andersson ansåg sig ha rätt att bo kvar. Johannes Persson önskade även han att få bo kvar. Gustaf Jonsson, Anders Jonsson och Carl Wiss ansåg sig skyldiga att flytta ut. De hade dock vissa önskemål om placering av sina skiften. Carl Samuelsson var ensam om att önska om utflyttning. Änkan Katarina Persdotter önskade få bo kvar vid sitt "Rotalyckan", som låg på Carl Anderssons ägor vid Råstorps och Jernstads rågångar. Undantagsmannen Jonas Nilsson som också hade sin undantagslägenhet på samma ägor som Katarina Persdotter visade upp ett köpekontrakt. I köpekontraktet gick det att läsa att Carl Andersson köpt 1/20 mantal av Jonas Nilsson som tagit undan ett torp åt sig och sin fru. Av kontraktet framgick det att undantagslägenheten för alltid skulle tillhöra hans barn och barnbarn.

Carl Andersson på vars ägor lägenheterna låg, ville att de skulle flyttas till Linnebergs rågång. Anders Abrahamsson på "Hängslan" betonade att han ville få bo kvar vid Stenseryds och Jerperys rågångar.

Förättningen vad gäller den provisoriska skiftesläggningen sköts upp ungefär en månad. Då hade de nya skiftena fått bokstavs benämningar.

- A) Carl Ljungblad fick bo kvar och han fick alla sina ägor i ett skifte.
- B) Carl Andersson fick också bo kvar och även han fick sina ägor i ett skifte.
- E) Johannes Persson fick även han bo kvar men han fick sina ägor i tre skiften.
- C) Gustaf Jonsson flyttade ut och fick sina ägor i ett skifte.

- G) Johannes Perssons omyndiga barn fick flytta ut. De fick sina ägor i ett skifte.
F) Carl Wiss flyttade ut och fick sina ägor i ett skifte.
D) Carl Samuelson fick flytta ut och han fick sina ägor i ett skifte.
H) Anders Abrahamsson på "Hängslan" fick bo kvar och han fick alla sina ägor i ett skifte. Det är lite underligt att "Hängslan" är så stort som det är utan att vara mantalssatt, men antagligen är det en ovanligt stor förpantning från en gård. Det finns dock tyvärr inga belägg för att det är så. Änkan katarina Persdotter "Rotlyckan" blev liksom Jonas Nilssons undantagslägenhet förflyttade till Linnebergs rågångar, precis som Carl Andersson önskade.

Lantmätaren och godemännen beslutade att kostnaden för utflyttningen av Jonas Nilssons åbyggnader skulle betalas av Carl Andersson. Alla andra utflyttningskostnader skulle fördelas och ersättas enligt delningsgrunden. Anders Abrahamsson på "Hängslan" skulle dock slippa ifrån alla kostnader. Alla delägare meddelade senare att de skulle hjälpa till med körslor och dagsverken för att underlätta utflyttningskostnaderna.

4.4 Skiftets avslutning

Skiftet avslutades två dagar senare, då man kunde konstatera att samtliga hade fått del av både bättre och sämre mark. Några hade visserligen fått mera avrösningsjord men detta för att få fram så formliga skiften som möjligt.

Carl Ljungblad blev utvald att ta hand om skifteshandlingarna. I och med detta var skiftet avslutat och hade någon något som den var missnöjd med skulle den klaga hos ordföranden i Lysings härads ägodelningsrätt inom 60 dagar. Boeryd den 8:e oktober 1862.³⁸

³⁸ Ög. LMK Stora Åby sn. akt 185.

5. Hur gick laga skifte till i Stenkilsby?

5.1 Ansökan

Ansökan om laga skifte till 1 mantal Stenkilsby i Stora Åby socken i Lysings härad, kom från Jonas Jönsson med flera troligen i maj 1881. Landshövdingensämbetet gav uppdraget till C. Th Flodman. Regler om hur delägarna fick använda marken innan skiftet hade avslutats skulle läsas upp i kyrkan i den socken till vilket skifteslaget hörde. Reglerna var bland annat att de inte fick nyttja skog som skulle skiftas annat än till husbehov.

5.2 Förberedande åtgärder

Den 13 juni 1881 träffades delägarna, förättningsmannen och godemännen för första gången. Lantmätare var C. Th Flodman och godemän var J.E Pettersson och C.J Bremer, vilka efter delägarnas utlåtande inte ansågs jäviga. Delägarna förklarade att samtliga hade ansökt om skifte.

Två kartor visades upp detta första möte. De var dock för gamla eller innehöll endast delar av ågorna vilket resulterade i att de inte kunde användas som grund till låga skiftet.

Vid nästa möte tog arbetet med ägograderingen vid. Nu skulle det bestämmas vad som skulle räknas som inrösningsjord respektive avrösningsjord. Till det förstnämnda skulle åker, äng och lindvall räknas och till det sistnämnda skulle skifteslagets betesmark, skogsmark samt all annan mark som fått sämre än 8:e graden räknas. Även här förekom seriegradering.

Till nästa möte hade rågrannarna blivit kallade. De kom från Sonaby, Bergkullen, Topphult, Bunkabohla, Eriksbohla, Skramla och Qvarneryd. Kartor över dessa hemman hade medtagits och de jämfördes nu med den nya upprättade kartan som Flodman hade gjort över Stenkilsby.

Inga anmärkningsvärda skiljaktigheter fanns förutom att en rågång mot hemmanet Skramla fick ändras. Ett ägoutbyte skedde mellan Stenkilsby och Eriksbohla. Rågången hemmanen emellan rätades och den ståndskog som genom ägoutbytet tillföll det ena eller andra hemmanet skulle vara avverkad inom ett år. De närvarande från Eriksbohla påpekade att utfartsvägen från deras hemman nu måste gå över Stenkilsbys ägor. Stenkilsbyägarna visade en gammal karta och framhöll att det inte fanns någon väg markerad på den, och menade att den måste uppkommit på senare tid. De gick dock med på en väg mot ersättning i jord, men det var Eriksbohla ägarna inte intresserade av utan lämnade vägfrågan.

Vid nästa möte dök frågor upp om ersättning och annat. Resultatet visades i en förening. Mark som skulle avsättas som samfällid var bla grustag och källor. Åbyggnader skulle vara utflyttade från den gamla tomten inom tre år. Utflyttningsbidrag skulle ges i tre omgångar. Den ståndsskog som inte kunde bytas ut skulle avverkas inom fyra år. Ersättning skulle utgå till de som fått mindre jord än vad de hade haft innan. Ingen stubbjordsersättning skulle utbetalas.

5.3 Planläggningen

Den 5:e november 1881 hade lantmätaren i samråd med godemännen utarbetat den provisoriska skiftesplanen. De nya skiftena hade fått bokstavsnamn.

- A. Jonas Jönsson skulle få bo kvar och få alla sina ägor i ett skifte.
- B. Carl Johan Johansson skulle få bo kvar och få alla sina ägor i tre skiften.
- C. Albin Andersson skulle flytta ut och få alla sina ägor i två skiften.

Delägarna begärde att grenadiertorpet, vilket var bebott av grenadjär Carl Johan Albin Hall skulle få ligga kvar på samma plats eftersom inget bättre ställe fanns att tillträda.

Kyrkovärden Jonas Jönsson var den enda som hade något att anmärka. Han begärde att den linje som skiljde hans och Albin Anderssons huvudskifte måste ändras lite, men att ersättning då skulle utgå till Andersson. Sistnämde hade inget emot detta förslag, då ändå hans skifte var som smalast vid detta ställe. Därefter påbörjades utstakningsarbetet. Återigen hade Jonas Jönsson något att ta upp. Den här gången gällde det huruvida Albin Andersson ville låta honom använda en väg som förut funnits och gått från en hage till den allmänna vägen. Om han inte fick nyttja den skulle han inte kunna få hem fodret åt djuren. Albin Andersson ansåg att det skulle gå bra, men han ville själv ha en väg över Jönssons ägor. Då de inte kunde komma överens fick förämningsmannen bestämma. Han kom genom enskild överläggning med godemännen fram till att en väg skulle röjas på gemensam bekostnad av de båda.

5.4 Skiftets avslutning

Delägarna beslutade att de skulle tillträda de nya skiftena i åkerjorden hösten efter det att laga skiftet var avslutat. Äng, lindvall samt betes- och skogsmark skulle tillträdas den 1:a juni året därpå. De nya skifteslinjerna skulle då vara uppförda.

Jonas Jönsson utsågs att förvara skifteshandlingarna och med detta var skiftet avslutat. Den som var missnöjd med något skulle inom sextio dagar klaga hos ordföranden i Lysings härads ägodelningsrätt. Stenkilsby den 12:e november 1881.³⁹

³⁹ Ög. LMK Stora Åby sn. akt 250.

6. Hur väl lyckades lantmätaren med sin uppgift?

Idealet för hur en by skulle se ut efter skiftet var att varje delägare fick så få skiften som möjligt, max tre stycken. Skiftena skulle också vara så förmliga som möjligt. Det kan inte ha varit ett lätt arbete för lantmätaren. För det första skulle han bestämma vilka som skulle flytta ut respektive stanna kvar, och sedan se till att alla fick den jord de hade rätt till och att delägarna fick av både bättre och sämre jord.

6.1 Boeryd

I Boeryd fick tre gårdar plus "Hängslan" bo kvar, medan fyra andra fick flytta ut. Bäck framhåller att utflyttningen var större från byar med många delägare än i byar med få.⁴⁰ Förpantningstorpet "Rotalyckan" och undantagstorpet fick också flytta ut. Endast en fick sina ägor i tre skiften, vilket var maxantalet. Lantmätaren tycks alltså ha lyckats med antalet skiften, då det enligt Hoppe var 1,7 skiften per delägare som var medeltal i Östergötland.⁴¹ I Boeryd blev medeltalet 1,3 skiften per delägare ("Hängslan inräknat"). Vad det gäller förmligheten var också den viktig. Skiftena skulle vara raka och fina och inte ha krokiga gränslinjer. De fick inte heller vara mera långsmala än att längden överskred bredden med högst två -tre gånger.⁴²

I Boeryds fall tycks inte lantmätare Lindeblad ha lyckats särskilt bra med den saken. Totalt är det fem skiften där längden överskrider bredden. I ett av fallen överskrider längden bredden med drygt fem gånger. Skiftena är i alla fall raka och fina och man kan inte urskilja några konstiga vinklar.

Orsaken till att en av jordägarna fick sina ägor i tre skiften berodde kanske på att han skulle kunna få bo kvar i byn. Om han i stället hade fått sina ägor i ett skifte hade han kanske varit tvungen att flytta ut. Lantmätaren valde här att göra på detta vis. Det kan också vara så att jordkvaliteten inte var sådan att den räckte till att bli en enhet, utan fick splittras upp. Men detta talar inte skifteshandlingarna om.

6.2 Stenkilsby

Lantmätaren i Stenkilsby hette C. Th Flodman och han beslutade att två stycken av de tre gårdarna fick bo kvar. Den låga utflyttningsgraden beror på det lilla antalet delägare. En av de tre gårdarna fick sina ägor i tre skiften. Grenadjärstorpet fick ett skifte. Även här kan man kanske förklara varför en av de fick tre skiften, med att det var svårt att få ihop bra jord i en enhet. I Stenkilsby blev medeltalet 1.8 skiften per delägare inklusive grenadjärstorpet.

Den som fick endast ett skifte av de tre gårdarna hade också störst hemman, och det var även han som skickade in ansökan om laga skifte. Även denna lantmätare har lyckats med att hålla

⁴⁰ Bäck, s. 14.

⁴¹ Hoppe, s. 265.

⁴² Sandström, uppsats i historia 2, s. 16.

antalet skiften till maxbeloppet. I Stenkilsby finns det inget skifte där längden överskrider bredden med mer än det tillåtna.

7. Fanns det något motstånd mot skiftet?

Laga skifte var en otroligt stor förändring för jordägarna och i efterhand när allt var klart tyckte man nog att det var bra. Jordbruket kunde rationaliseras genom att de små utspridda tegarna samlades till större enheter. Men de första reaktionerna kunde vara starka då frågan om laga skifte lades fram. Ronny Pettersson uttrycker saken så här: "När en omfattande, komplex förändring, som berör en hel grupp av individer, kan utlösas av en enda av dem, är risken för negativa reaktioner stor".⁴³ Vad han menar med detta var att en enda person i byn kunde ansöka om laga skifte och få det genomfört. Laga skifte var något som involverade hela byn, men kunde sökas av en enda person. Detta kunde skapa motsättningar i byn, liksom att laga skifte kunde vara en process som kunde ta tid och dessutom inte alltid gav positiva följder åt alla. Det var även en stor förändring då gemensamma marker delades upp, nya vägar måste dras till de nya ägotterna och många kanske måste flytta ut från byn.

Frågan om jordfördelningen var den viktigaste. Det var säkert inte alldeles riskfritt att lämna sin gamla jord som man brukat länge för att få ny jord på nya ställen. Många var rädda för att förlora på skiftet. Pettersson menar att många äldre jordägare önskade att skiftet skulle utföras längre fram i tiden för att slippa skifteskostnaderna.⁴⁴

I det förberedande stadiet av skiftet var tvister om ägo gränser (rågångar) till andra byar vanliga. Det kunde även gälla ägoutbyten och gränsrätningar. Tvister kunde uppkomma angående valet av lantmätare.

Om en by skulle skiftas eller inte, klarades oftast av utan myndigheters inblandning, då motståndarna var fler än de som ansökt om skifte. Ibland lyckades motståndarna få initiativtagaren att ta tillbaka sin ansökan, om ingen annan hade ångrat sig och ville ha skifte så blev det inget. Andra fall finns där skiften blivit inställda precis innan lantmätaren skulle hålla sitt första möte.⁴⁵

Vid skiften som genomfördes till sin avslutning kunde de som var missnöjda klaga hos ägodelningsrätten inom 60 dagar. Ägodelningsrättens beslut kunde överklagas och det gjordes i så fall hos högsta domstolen.⁴⁶

7.1 Boeryd

Frågan om det fanns något motstånd mot laga skifte i Boeryd ska jag nu besvara. Jag gick igenom Lysings härads ägodelningsrätt och kunde inte hitta några motstånd. I laga skiftes handlingarna stod det att alla ville genomföra ett skifte, alltså borde inte något motstånd ha funnits där. I det förberedande stadiet, där det kunde uppkomma tvister i samband med rågrannar angående ägo gränser och ägoutbyten, tycks inget sådant ha inträffat i Boeryd. Kanske beror det på att inga ägoutbyten eller gränsrätningar var aktuella för byn. Valet av lantmätare skapade heller inga tvister. En dold konflikt kan dock ha funnits. Vid ansökan fanns

⁴³ Pettersson s. 199.

⁴⁴ Ibid, s. 198, 199.

⁴⁵ Ibid, s. 272, 243, 206.

⁴⁶ Sandström, uppsats i historia 2, s 19.

det nio delägare, men det minskades till sju under skiftets gång. Det kan berott på att två delägare inte ville vara med om skiftet eller inte ansåg sig ha råd med det och därför föredrog att sälja sin jord till grannarna. Men trots att delägarna var många och ägosplittringen stor blev det inget bråk i Boeryd.

Skiftet avslutades den 8:e oktober 1862 och fastställdes den 10 september 1863 av Lysings härads ägodelningsrätt.

7.2 Stenkilsby

Även i Stenkilsbys laga skiftes handlingar står det att alla ville genomföra ett skifte. På samma sätt som när jag undersökte Boeryd gick jag här igenom Lysings härads ägodelningsrätt för att se om det fanns något motstånd. Det jag fann här var att det stod att ett ägoutbyte blivit utfört mellan Stenkilsby och rågrannen Eriksbohla. Några tvister eller motstånd till detta kunde jag inte hitta.

När jag valde mina byar tänkte jag att det kanske hade varit några tvister i Stenkilsby eftersom skiftetiden tog längre tid där än i Boeryd, men jag har fått anta att det berott på andra saker (se kapitlet om jämförelse mellan byarna).

Risker för tvister och motstånd torde vara större i Stenkilsby än i Boeryd eftersom ägoutbyte skett liksom att jordägarna behövt nyttja varandras marker för att ta sig till respektive ägor. Men inte heller på grund av det har det uppstått några tvister.

Skiftet avslutades den 12:e november 1881 och fastställdes den 14:e mars 1883 av Lysings härads ägodelningsrätt.

8. Jämförelse mellan byarna

I det här kapitlet kommer jag att jämföra de tre frågeställningarna, byarna emellan. Därefter kommer jag att jämföra hur torpen blev behandlade i de båda byarna i och med laga skifte och varför det tog lite längre tid att skifta Stenkilsby än Boeryd.

Jag tycker att skiftesgången i de båda byarna har följt reglerna för hur ett skifte skulle gå till, om man jämför med Pettersson. De båda laga skifteshandlingarna är upplagda på ett likadant sätt. Det gick lätt att följa de olika momenten i båda byarna.

Det fanns som jag nämnt tidigare inga motsättningar mot skiftet i någon av byarna. Kanske berodde det på att i varje fall Stenkilsby inte var så stor och att invånarna i byarna hade goda förhållanden till varandra. I Pettersson undersökning av 1040 skiften i Hallands län var det 246 skiften med tvister eller missnöje. Tvister i och med skiften var alltså inte alldeles ovanliga. Petterssons undersökning visar att nästan vart fjärde skifte hade någon typ av missnöje eller tvister.⁴⁷

Om man ska jämföra hur väl lantmätnarna lyckades med sina arbeten i respektive byar blir det nog så att lantmätare C. Th Flodman lyckades bäst med skiftenas formlighet. Skiftena i Boeryd är inte lika formliga som i Stenkilsby. Många av Boeryds skiften bryter regeln om att längden inte fick överstiga bredden med 2-3 gånger. Däremot lyckades A.M Lindeblad bäst när det gäller antalet skiften per delägare. Han hade också en besvärligare uppgift med sju delägare och stor ägosplittring. Och man får inte glömma att lantmätare A.M. Lindeblad kanske lagt skiftena så som han gjort för att jordägarna skulle få den jordkvalitet de hade rätt till eller för att någon skulle slippa flytta ut.

8.1 Torpen

I Boeryd har vi sett att Katarina Persdotter på "Rotalyckan" fick behålla sitt torp (även efter skiftet, dock flyttades det till annan plats) och man kan ju undra hur det kommer sig. Enligt Bäck så upphörde alla torpkontrakt i och med ett skifte, men han framhåller att det kunde vara svårt för bönderna att avhysa vissa torp. De torp som hade störst chans att få vara kvar var förpantningstorpen och då "Rotalyckan" var ett sådant torp kan man förstå varför det fick vara kvar. Förpantningstorpen innehades alltid på bestämd tid oftast 49 år. Torparen hade vid tillträdet betalat en viss summa till jordägaren men när den sistnämnde skulle köpa tillbaka torpet kunde torpet ha ökat i värde i och med förbättringar som torparen hade gjort. Det kunde resultera i att jordägaren inte tyckte det var lönsamt att köpa tillbaka torpet. Torparen fick alltså inneha förpantningen för all framtid. "Hängslan" som jag nämnt ovan var också antagligen ett ovanligt stort förpantningstorp.⁴⁸

Undantagslägenheten som tillhörde Jonas Nilsson och hans fru, efter det att Carl Andersson hade köpt Nilssons mark är ett annat exempel. De inblandade här hade skrivit ett kontrakt där det stod att undantagslägenheten skulle gå i Nilssons familj för all framtid, och som jag nämnt ovan var det svårare att bryta vissa kontrakt än andra. Bäck framhåller att torpen klarade sig

⁴⁷ Pettersson, s. 264.

⁴⁸ Bäck, s. 45.

bäst i de små byarna i skogsbygden. En anledning till att det var så var att bönderna i skogsbygden kände ett socialt ansvar för torparna. Bönderna och torparna hade kanske nära relationer till varandra. Undantagstorpen är ett exempel på att det fanns nära relationer, den som köpte en gård av någon stod ofta varandra nära.⁴⁹

I Stenkilsby fanns det ett grenadjärstorp, vilket beboddes av Carl Albin Hall. Bäck framhåller att militärtorpen inte påverkades av skiftet på samma sätt som andra torp. Militärtorpen kunde omplaceras vid skifte men de kunde aldrig bli avhysta eller komma att bli backstugor. Anledningen till detta berodde på att de bevakades av regementsfullmäktige. I skifteshandlingarna kan man se att Hall fick bo kvar, eftersom de inte hittade någon bättre plats åt honom.

Lantmästarna kunde påverka huruvida torpen skulle få vara kvar eller inte. Oftast lade de sig inte i torpfrågorna utan det var böndernas sak. Lantmästarna försökte dock hjälpa torparna så att de skulle slippa byta jordägare med skiftet, då det skulle vara lättare för torpen att "överleva" hos den gamla jordägaren. Torparna var inte kallade att närvara vid skiftesläggningen, men ibland bjöd lantmätaren in dem för att höra deras åsikter. På detta sätt kunde lantmätaren få bönderna att avlägga löften om torpens kvarliggande, i närvaro av torparna. A.M Lindeblad lantmätare i Boeryd kallade undantags- och förpantningstorpene till mötena med jordägarna och gav de möjlighet att framföra sina synpunkter.⁵⁰

I Stenkilsby närvarade inte livgrenadjären. Men att döma av skiftes-handlingarna för de båda byarna har jordägarna varit rättvisa och tillmötesgående mot torparna. Kanske kan det bero på att byarna är såpass små och att man hade ett nära förhållande till varandra, oavsett om man var torpare eller jordägare. •

8.2 Varför tog det lite längre tid att skifta Stenkilsby än Boeryd?

I båda mina undersökningsområden har skiftesförättningarna gått snabbt och utan några motsättningar. Men det jag undrade över var varför Stenkilsby tog lite längre tid att skifta (nämligen ett år och tio månader) än Boeryd (ett år och sju månader). Jag trodde först att det kunde varit motsättningar mot skiftet som var orsaken, men då jag studerat skifteshandlingarna samt Lysingshärads ägodelningsrätt och inte fann några motsättningar fick jag dra slutsatsen att det måste bero på något annat.

I Petterssons avhandling skriver han att de flesta skiftesförättningarna i hans undersökningsområde genomfördes relativt snabbt. Det var vanligt att det gick tre år eller kortare tid mellan förordnandet och fastställandet. Eftersom jag inte har någon annan lika omfattande källa använder jag hans resultat och jämför det med mina. Jag kan då konstatera att mina byar skiftades snabbt. Pettersson tar även upp skiften som tagit mycket längre tid att skifta, men då detta inte är relevant för min uppsats där skiftena gått snabbt lämnar jag det området.⁵¹

Vad kan ha varit orsaken till skillnaden av tidsåtgång byarna emellan? Kortare avbrott får stå som en orsak och enligt Pettersson var avbrott under skiftesgången [...] "snarare regel än

⁴⁹ Bäck, s. 87.

⁵⁰ Ibid, s. 46-47, 85.

⁵¹ Pettersson s. 258.

undantag".⁵² Avbrotten kan förklaras med att jordägarna skulle kunna samlas en och samma dag, vilket inte alltid var det lättaste. Årstider och väder var andra orsaker till avbrotten. Det gick inte alltid att utföra vissa arbeten under alla väderförhållanden. Lantmätnarna hade också ofta flera skiften att ta hand om samtidigt, och till vilka han måste anpassa sig. Olika skifteslag fick alltså samsas om en och samma lantmätare. En självklar orsak till avbrotten är naturligtvis hur stort skifteslaget var. Men det kan inte ha varit en orsak till tidskillnaden mellan Boeryd och Stenkilsby, då den förstnämnda byn bestod av sju delägare medan den sistnämnda av endast tre. Förutom föregående skäl tror jag att de ovanstående orsakerna kan ge svaret på frågan om varför det tog längre tid att skifta Stenkilsby än Boeryd.

Man kan även nämna att de som inte ville ha något skifte försökte skjuta upp det. Även lantmätare och godemän kunde påverka hur snabbt ett skifte genomfördes. Antalet delägare kan också ha påverkat tiden för skiftet, då många viljor skulle föras fram. Byten av jord kan ha orsakat längre tidsåtgång då jordkvaliteten varierat mycket. Ytterligare en orsak som kan ha påverkat tiden för skiftet kan ha varit hur många gårdar som fick flytta ut.⁵³

⁵² Pettersson, s. 259

⁵³ Ibid, s. 259, 251-254.

9. Avslutning

Huvudsyftet med denna uppsats var att undersöka hur laga skifte gick till på ett lokalt plan. Jag valde två byar i Stora Åby socken, nämligen Boeryd och Stenkilsby. Jag bröt ner syftet i tre frågeställningar som jag sedan besvarade i tur och ordning.

Den första frågan var hur ett laga skifte gick till. Det var lätt att följa lantmätarnas och delägarnas arbeten tack vare att lantmätarna varit noggranna. Båda lantmätarna har följt reglerna noga för hur ett laga skifte skulle gå till, så det finns inga skillnader i skiftesarbetet byarna emellan av vad jag kunnat se.

Den andra frågan var hur väl lantmätaren lyckats med sin uppgift. Resultat av de båda byarna blev att båda lyckades, men på varsitt sätt. Lantmätare C Th Flodman lyckades med formligheten, medan lantmätare A.M Lindeblad lyckades med antalet skiften. Sismämnda tvingades också till stor utflyttning till skillnad mot C Th Flodman.

I den tredje och sista frågan undersökte jag om det fanns några motsättningar mot skiftena. I båda byarna har skiftena gått fredligt till, enligt vad jag har kunnat utläsa av mina källor.

Jag valde byarna av tre skäl. Det ena var att båda var laga skiftade det andra var att den ena byns skifte tog lite längre tid att utföra och för det tredje att de var olika stora. Visserligen skiljer inte tiden sig så mycket åt men jag tyckte att det kunde vara intressant att undersöka varför. Mina resultat blev att tidsskillnaden inte berodde på några motsättningar, som jag hade trott, utan på vanliga orsaker så som bla årstid och tidspress/brist. Storleken på byarna hade heller ingen betydelse, utom i ett avseende. Den stora byn Boeryd fick en betydligt större utflyttning och två delägare sålde sina gårdar innan skiftet slutförts.

Torparna i de båda byarna blev relativt rättvist behandlade av jordägarna, men alla fick inte precis som de önskat. Mina resultat stämmer väl med de resultat Bäck visar, särskilt när det gäller förpantnings- och undantagstorparnas säkrare ställning.

Laga skifte var en stor omvandling för 1800-talets jordbrukare. Tegsplittringen försvann och de fick sammanhängande åkrar vilket ledde till att de kunde börja bruka sådan jord som förut legat för långt borta. När industrialiseringen sedan kom igång på allvar förbättrades redskapen och produktionen kunde öka. De nya redskapen var också lättare att använda på de större jordenheterna.

Med laga skifte sprängdes byarna och med den kanske bygemenskapen. Något annat som försvann var det så kallade bytvånget. Tidigare hade bönderna varit tvungna att anpassa sig till varandra när de skulle så eller skörda, men nu kunde de äntligen få göra som de själva önskade...

Källförteckning

Otryckta källor

Ög. LMK (Lantmäterikontoret i Östergötland)

Stora Åby sn, Boeryd, karta och skiftesakt 185.

Stora Åby sn, Stenkilsby, karta och skiftesakt 250.

Landsarkivet i Vadstena (VaLa):

Lysings härads ägodelningsrätt, de år som omfattar fastställelse åren för skiftena i mina byar.

Uppsats

Sandström, Kristina, *Laga skifte i Stora Tirserums by* (uppsats i historia 2, Linköping 1991).

Tryckta källor

Bergström, Bo, Arkivforskningskurs-stencilmaterial (lantmäteriet, Linköping).

Bäck, Kalle, *Början till slutet: Laga skiftet och torpbebyggelsen i Östergötland 1827-65* (Klockrike, 1992).

Gadd, Carl-Johan, *Järnplogen och Potatisens tid: Jordbruksutveckling och samhällsförändring i Skaraborgs län 1750-1860* (Göteborg, 1997).

Hasselqvist, Susanne, *Ödeshögsbor*, Ödeshögs kulturnämnd (Linköping 1988).

Hoppe, Göran, "Jordskiftena och den agrara utvecklingen" i *Agrarhistoria* (Borås 1997).

Länsstyrelsen i Östergötlands län, planeringsavdelningen, *Natur och kulturmiljöer i Östergötland* (Linköping 1983).

Pettersson, Ronny, *Laga skifte i Hallands län 1827-1876: Förändring mellan regeltvång och handlingsfrihet* (Stockholm, 1983).

Ridderstad, Anton, *Östergötland 2.* (Stockholm 1918).

Svenska turist föreningen, Östergötland (Stockholm, 1956).

Kartor

Ekonomiska kartan från 1949

Topografiska (gröna) kartan (Hjo, 8E SO) skala 1:50000

Topografiska (gröna) kartan
Hjo 8E SO
1:50000

